

УДК 811.111'255

ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ УСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ З АРКУША МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Черноватий Л. М.

Стаття містить аналіз способів оцінювання усного навчального перекладу майбутніх філологів українською мовою з англійської і пропонує економічний шлях згаданого оцінювання, що ґрунтується на урівноваженні головних параметрів цього виду перекладу.

Ключові слова: усний навчальний переклад з аркуша, майбутні філологи, українська та англійська мови, оцінювання, параметри оцінки.

Статья содержит анализ способов оценки устного учебного перевода будущих филологов с английского языка на украинский и предлагает экономную процедуру, которая базируется на основных параметрах этого вида перевода

Ключевые слова: устный учебный перевод с листа, будущие филологи, английский и украинский языки, оценивание, параметры оценки.

The article contains the analysis of assessing future philologists' interpreting from English into Ukrainian and offers an economical way of the said assessment basing upon its main parameters.

Key words: sight interpreting in the classroom setting, future philologists, English and Ukrainian languages assessment, assessment parameters.

Ефективне оцінювання навчальних перекладів студентів має ґрунтуватися на визначенні ступеня відповідності головних суттєвих ознак у тексті перекладу (ТП) інтенції автора тексту оригіналу (ТО).

Діапазон наявних підходів до оцінювання перекладів є досить широким і нерідко ґрунтується на суб'єктивних критеріях, тому пошук шляхів удосконалення такого оцінювання пояснюється, з одного боку, спробами добитися його ефективності, а з іншого – намаганням підвищити об'єктивність згаданих критеріїв. Проте на сьогодні цей пошук навряд чи можна вважати закінченим, оскільки запропоновані "об'єктивні" критерії (наприклад, "еквівалентність реакції рецепторів ТП реакції адресатів ТО", "розуміння наміру автора ТО" чи "загальна ефективність процесу комунікації", [1]), розглядаються іншими [6] як не менш розмиті, ніж ті, що притаманні суб'єктивному підходу. Намагання оцінювати переклад на рівні тексту [7], навпаки, оголошується [6] надмірно запрограмованим. Спроби оцінювати, ґрунтуючись лише на розгляді ТП з точки зору функції останнього в системі літератури мови перекладу [8] є непридатними для оцінювання усного перекладу (УП), а заміна поняття "еквівалентність" поняттям "адекватності" [9] може спричинити посилення ролі суб'єктивного чинника з причини розмитості змісту згаданих термінів.

Багатообіцяючим може стати функціонально-прагматичний підхід [5], де типи перекладацьких помилок ґрунтуються на співвідношенні ТО та ТП. Перший з таких типів враховує розбіжності в межах функціональних аспектів (*dimensional mismatches*), це – прагматичні помилки, що стосуються користувачів мови та її вживання у мовленні. Другий же ґрунтується на розходженнях поза межами функціональних аспектів (*non-dimensional mismatches*), тобто ці помилки пов'язані з передачею денотативного значення компонентів ТО й недодержанням норм мови перекладу в різних її сегментах [5, с. 199].

Таким чином, виходячи з викладеного вище, можна зробити висновок, з одного боку, про наявність різноманітних підходів до вирішення поставленої проблеми, а з іншого – про відсутність економічної й ефективної методики оцінювання усних навчальних перекладів, що й пояснює *актуальність* даної проблеми. *Об'єкт* дослідження ми обмежили контролем рівня умінь УП (з аркуша) англо-мовних галузевих текстів українською мовою, а *предмет* – способами згаданого

контролю. Вибір УП для дослідження пояснюється його особливостями, порівняно з письмовим (див., зокрема [2; 3; 4]). Метою дослідження є розробка економічної й ефективної методики оцінювання усних навчальних перекладів.

Розглянемо практичні аспекти оцінки УП. Далі подається текст англомовного ТО з громадсько-політичної тематики (“Європейський Союз”) та його переклад з аркуша українською мовою студенткою англійського перекладацького відділення (п’ятий семестр навчання) Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. У першій колонці показано ТО, в другій – очікуваний переклад, а в третій – фрагмент реального ТП згаданої студентки. В ТП курсивом позначені мовні помилки, пробілами – паузи у мовленні, напівжирним шрифтом – зміни або втрати змісту ТО. Проаналізуємо ТП за реченнями у його порівнянні з ТО. (речення 1 і 2 перекладено правильно, а тому їх було вилучено з аналізу).

<p>3. <i>The Court's job is to check that EU funds, which come from the taxpayers, are properly collected and that they are spent legally, economically and for the intended purpose.</i></p>	<p>Він перевіряє, аби доходи, належні Союзу від сплати податків, надходили у повному обсязі та витрачалися відповідно до закону, економічно виправдано й на ті цілі, для яких вони призначалися.</p>	<p>Головною.. <i>працею</i>.. цього суду є перевірка європ...__ фондів Європейського Союзу, до яких <i>поступа</i>...__ до яких поступають гроші від...__ платників податків та...__ які..__ <i>поступають</i> <i>легально</i>.. __. та витрачаються <i>легально</i> й економічно виправдано та у__ у потрібних цілях.</p>
---	--	--

Відносно складна синтаксична структура речення спричинила зниження якості перекладу – у цьому реченні спостерігаємо дев’ять невмотивованих пауз, які свідчать про проблеми з оформленням ТП, дослівний переклад (передача *job* як “праця” замість “функція”, *legally* як “легальний” замість “що відповідає закону”), мовні недоречності (“поступають” замість “надходять”), які проте не спричинюють змін чи втрат суттєвої інформації ТО.

<p>4. <i>It has the right to audit any person or organization handling EU funds.</i></p>	<p>Суд має право здійснювати аудит будь-якої особи чи організації, що розпоряджаються фондами ЄС.</p>	<p>Також цей суд має право аудіювати <i>персону</i> чи...__ аудіювати людину чи організацію, яка знаходиться під впливом європейських фондів</p>
--	---	---

Зрослий обсяг зусиль, спрямований на одночасну обробку інформації ТО та оформлення ТП, призводить до інформаційних помилок у реченні 4, де спостерігається змішування схожих за формою слів (*audit* та *auding*), внаслідок чого “аудит” замінюється на “аудіювання”, що, разом з невірним тлумачення слова *handling*, спричинює появу звороту “організацію, яка знаходиться під впливом європейських фондів” замість “організації, що розпоряджаються фондами ЄС”, внаслідок чого зміст речення 4 в ТП суттєво змінено.

<p>5. <i>The Court has one member from each EU country, appointed by the Council for a renewable term of six years.</i></p>	<p>До складу Суду входять по одному члену від кожної країни-члена ЄС, які призначаються Радою на шестирічний поновлюваний термін.</p>	<p>Суд у європей... __у кожній європейській країні...__ прис...__ є присутнім один із членів суду, який...__ який займає цю посаду... який вибирається комі...__ комітетом..__ на.. __ термін... __ від шести років</p>
---	---	---

Психологічний тиск, під яким перекладачка знаходилась під час тлумачення речення 4, ймовірно, виявився завеликим і вплинув на якість її перекладу речення 5, яке, хоча й є складнопідрядним, однак не відзначається особливою проблемністю. Проте у головному реченні спостерігається необов’язкова зміна підмета із збереженням інших зв’язків, внаслідок чого маємо переклад “у кожній європейській країні є присутнім один із членів суду” замість “до складу суду входять по одному члену від кожної країни”, що разом із помилками при передачі

підрядного речення – безпідставною зміною органу, що призначає суддів (“комітет” замість “Ради Європи”) та пропуску важливого означення *renewable*) – спричинює суттєві зміни змісту ТО в ТП.

6. <i>The members elect one of their number as President for a renewable term of three years.</i>	Президент обирається на трирічний поновлювальний термін членами Суду зі свого складу.	Члени вибирають...___ Члени вибирають одного з представників як голову комісії терміном на три роки.
---	--	--

Речення 6, хоча й просте за структурою, викликало труднощі, очевидно, пов’язані з впливом змісту вже витлумачених речень 3-5. По-перше, одні й ті самі члени Суду називаються в межах одного речення по-різному (“члени” й “представники”), що може бути джерелом невизначеності в адресатів ТП, які, вірогідно, будуть сприймати їх як різні групи. По-друге, “президент” перекладається як “голова”, що могло б бути прийнятним, якби не відбулася одночасна невинуватна заміна “суду” на “комісію”, внаслідок чого “президент Суду” перетворився на “голову комісії”. Враховуючи, що жодна “комісія” досі не згадувалася, подібна заміна однозначно спричинить втрату змісту ТО в ТП. У цьому реченні також, як і в попередньому, пропущено означення *renewable*, яке, відповідно, відсутнє в ТП.

7. <i>The Court's main role is to check that the EU budget is correctly implemented - in other words, that EU income and expenditure is legal and above board and to ensure sound financial management.</i>	Головною функцією Суду є контроль за виконанням бюджету, тобто, забезпечення законності й прозорості усіх фінансових операцій, що стосуються надходжень та витрат ЄС, з метою забезпечення ефективного фінансового управління.	Головна...___ головна задача суду – перевіряти європейський...___ перевіряти () бюджет Європейського Союзу чи, іншими словами, доходи Європейського Союзу, які повинні бути легальними та прозорими та...___ враховувати фінан...___ фінансове положення.
---	--	---

Хоча речення 7 має складнішу, у порівнянні з попереднім, синтаксичну структуру, воно витлумачено загалом задовільно, якщо не рахувати пропуск слова *expenditure* (“витрати”), що компенсується генералізацією (“перевіряти бюджет”), за рахунок якої пропущене слово імпліцитно включається до поняття “бюджет”, а також нездатність інтерпретувати словосполучення *ensure sound financial management* (перекладено як “враховувати фінансове положення” замість “забезпечити ефективне фінансове управління”), яке можна віднести до другорядної інформації, що не має суттєвого впливу на зміст ТП. Проблеми з тлумаченням цього словосполучення, вірогідно, пояснюються незнанням відповідного значення слова *sound*, про що також свідчить наявність двох невмотивованих пауз на цьому відтинку тексту.

8. <i>To carry out its tasks, the Court investigates the paperwork of any person or organization handling EU income or expenditure.</i>	Для виконання цих завдань, Суд розглядає та аналізує звіти усіх приватних осіб та організацій, що причетні до доходів чи витрат ЄС.	Щоб... щоб запо- бігати цій потребі, суд перевіряє... <i>бумаги</i> людей та організацій, чиїх.. ___яких..___ фінанси яких поступають до Європейського Союзу.
---	---	---

Зміст речення 8 суттєво змінено з причини безпідставної антонімічної заміни звороту “для виконання цих завдань” (*to carry out its tasks*) на “щоб запобігати цій потребі”, а також невдалого витлумачення звороту, що містить слово *handling* (яке вже було джерелом труднощів при перекладі речення 4): переклад *organization handling EU income or expenditure* як “організацій, що причетні до доходів чи витрат ЄС” замість “організацій, фінанси яких надходять до ЄС”. У цьому ж реченні помітний стрес перекладачки, індикаторами якого є

невмотивовані паузи та мовні помилки (“*цій*” замість “*цій*”, “*бумаги*” замість “*звіти*”).

9. <i>It frequently carries out on-the-spot checks</i>	Суд часто проводить перевірки на місцях.	Також він <i>підкується</i> про те, щоб усі справи були розглянуті на місці.
--	--	---

Речення 9 викликало труднощі, пов'язані з неврахуванням контексту, внаслідок чого перекладачка вдалася до генералізації: замість “суд часто проводить перевірки на місцях” запропоновано варіант (“він (суд) *підкується* про те, щоб усі справи були розглянуті на місці”), що створює небезпеку невірного розуміння адресатом, оскільки “часто” не означає “завжди” (“усі справи”), а “перевірки” – не значить “усі справи”.

10. <i>Its findings are written up in reports which bring any problems to the attention of the Commission and EU member state governments.</i>	Результати розслідувань викладаються у письмових звітах, в яких увага Комісії та урядів країн-членів привертається до певних проблем	Їх <i>ісслідування</i> записуються у... ___ у звіті, які... ___ у звіті, які в разі якоїсь потреби звертаються до Комісії Європейського Союзу, де присутні усі... члени уряду.. урядів.
--	--	--

Ускладнена синтаксична структура речення 10 спричинила нездоланні проблеми при перекладі підрядного речення, вірогідно викликані втомленістю перекладачки й очікуванням закінчення перекладу. По-перше, слід відзначити невдалий вибір сполучного слова “які” для приєднання підрядного речення до головного, що не узгоджується з жодним словом у головному реченні. Це позбавило підрядне речення підмета, внаслідок чого незрозуміло, хто звертається до комісії. По-друге, в ТО знаходимо зворот “привертати увагу Комісії” (*bring... to the attention of the Commission*), а не “звертатися до комісії”. По-третє, перекладачці не вдалося правильно витлумачити атрибутивно-препозитивну конструкцію *EU member state governments*, з якої вона вилучила два елементи, змінивши при цьому означення й означуване (“члени урядів” замість “уряди країн-членів ЄС”). Відповідно, можна констатувати значні зміни суттєвого змісту у перекладі речення 8, порівняно з ТО.

Проаналізуємо тепер ТП за трьома головними параметрами оцінювання усного перекладу.

Збереження головного змісту ТО. Цей параметр оцінюється за відсотком збереження згаданого змісту, що не просто точно обчислювати, а тому можна використовувати поняття “блок інформації”, який можна визначити як слово або словосполучення, що сукупно передає певні поняття. У реченнях 1 і 2 усі п'ять блоків інформації ТО збережені в ТП. Речення 3: головна інформація – 5 блоків: *Court's job, check, that funds: properly collected, properly spent*; додаткова інформація – 5 блоків: *EU (funds), which come from the taxpayers (funds), legally (spent), economically (spent,) for the intended purpose (spent)*. Збережено в ТП усі 10 блоків. Речення 4: головна інформація – 4 блоки: *Court, (right to) audit, anyone (person or organization), handling EU funds*; невдала інтерпретація блоків 2 і 4 спричинила втрату усієї інформації в цьому реченні, оскільки навіть збереження блоків 1 і 3, не допомагає адресату зрозуміти зміст речення. Речення 5: головна інформація – 5 блоків: *Court, one member, from one country, appointed, for six years*; додаткова інформація – 3 блоки: *EU (country), by the Council, renewable term*. Збережено 4 блоки головної та 1 блок додаткової інформації. Речення 6: головна інформація – 5 блоків: *members, elect, one of their number, President, for three years*; додаткова інформація – 1 блок: *renewable term*. Збережено в ТП 3 блоки головної інформації, однак зміна ключових даних стосовно того, кого ж вибирають члени суду, може спричинити викривлення змісту усього речення. Речення 7: головна інформація – 4 блоки: *Court's role, check, budget, implemented*; додаткова інформація – 10 блоків: *main (role), EU (budget), correctly (implemented), EU income is legal, EU income is above board, EU expenditure is legal, EU expenditure is above board, ensure management, sound (management), financial (management)*. Збережено в ТП усі блоки головної інформації, хоча один з них (*implemented*) – імпліцитно, і 4 блоки додаткової інформації. Речення 8:

головна інформація – 4 блоки: *Court, investigate, anyone, handling EU funds*; додаткова інформація – 5 блоків: *To carry out its tasks, paperwork, person or organization, income, expenditure*. Збережено в ТП блоки 3 та 5 головної (останній блок звужено лише до доходної частини бюджету) та 3 блоки додаткової інформації. Речення 9: головна інформація – 3 блоки: *Court, carry out, checks*; додаткова інформація – 2 блоки: *frequently, on-the-spot*. Невдало застосований прийом генералізації (див. аналіз речення 9 вище) спричинив суттєву зміну змісту цього речення, внаслідок чого інформація з нього не збереглася в ТП. Речення 10: головна інформація – 4 блоки: *reports, bring to the attention, Commission, governments*; додаткова інформація – 4 блоки: *findings, written up, problems, EU member state (governments)*. Збережено в ТП 3 блоки головної та 2 блоки додаткової інформації, однак невдалий вибір сполучного слова (див. аналіз речення 10 вище) та зміна дієслова-присудка разом з введенням нового підрядного речення (“де присутні”...) ставить під сумнів можливість правильної інтерпретації перекладу цього речення адресатами.

Таким чином, в ТО нами було виявлено 39 блоків інформації, що несуть його головний зміст, з яких у ТП виявлено 24,5 блоків. Абстрагуючись від додаткової інформації ТО, нескладно підрахувати, що ступінь збереження головного змісту ТО в ТП становить 63%. Виходячи із 100-бальної шкали, в якій питома вага збереження головного змісту ТО становить 70%, можна вирахувати кількість балів, яку заробила студентка за той параметр перекладу, що аналізується. Цей показник становить $(63 \times 0,70)$ 44,10 бали.

Правильність мовного оформлення ТП. Якщо оцінювати загальну правильність мовлення українською мовою даної студентки, то вона загалом досить задовільна. Фонетично вона знаходиться близько показника 90, тобто відповідає оцінці “відмінно”. У граматичному відношенні можна говорити про випадки синтаксичної та морфологічної неузгодженості, але вони є досить типовими для будь-якого непідготовленого говоріння і їх ймовірність посилюється в УП перекладачів-початківців, які зазнають значного психологічного перевантаження, одночасно виконуючи цілий комплекс дій, що стосуються двох мовних та поняттєвої систем. Цим же пояснюються й проблеми з викликом слів із пам’яті в умовах згаданої перевантаженості, коли викликаються схожі за семантикою слова з української чи іншої (у нашому випадку, російської) мови. Це обумовлює випадки дослівного перекладу без врахування контексту (наприклад, дослівна передача *Court’s job* як “праця суду” замість контекстного “функція суду”, *legally* як “легально” замість “відповідно до закону”, *person* як “персона” замість “особа”. До цієї ж категорії відноситься вживання схожих за семантикою, але невдалих у конкретному контексті слів (“поступають” (про кошти) замість “надходять”, “підключається” замість “займається”), а також спроби вживання російських слів, пристосовуючи їх до норм української мови (“бумаги” замість “папери”, “ісслідування” замість “дослідження”). Виходячи з того, що перелічених вище лексичних помилок було усього 10 на 190 слів ТП, можна, враховуючи й фонетичний та граматичний аспекти її мовлення, оцінити якість мовлення даної студентки, принаймні на оцінку “добре”, тобто на 80%. Таким чином, враховуючи питому вагу правильності мовлення в УП (20%), нескладно визначити кількість її балів за цей компонент $(80 \times 0,20)$, який складає 16 балів.

Зовнішнє враження від перекладу. Якість цього компоненту загалом визначається за ступенем плавності мовлення перекладача, яка забезпечується відсутністю невмотивованих пауз, повторів та самовиправлень. У тексті, що аналізується, виявлено загалом 29 випадків порушення правильності, що, враховуючи загальний обсяг ТП (190 слів), є досить значним показником (порушення плавності через кожні 6-7 слів у ТП). З іншого боку, враховуючи етап навчання та недостатню сформованість навичок та умінь УП, таку ступінь плавності можна оцінити як задовільну (70%) й, виходячи з питомої ваги даної характеристики мовлення в усному перекладі (10%), нараховуємо даній студентці $(70 \times 0,10)$ 7 балів за зовнішнє враження.

Таким чином, загальна оцінка студентки, усний переклад з аркуша якої розглядається, складається з 44 балів за збереження головного змісту ТО, 16 балів за мовну правильність та 7 балів за зовнішнє враження і становить 67 ба-

лів, що відповідає оцінці “задовільно” або “D” за шкалою, що застосовується в межах Болонської системи.

Процедура оцінки УП, як є відносно простою й займає не набагато більше часу, ніж звучання самого перекладу, зводиться до такого. УП студентів записується на звуконосії й оцінюється викладачем пізніше. Викладач виводить на екран комп'ютера ТО, слухає записаний текст ТП й робить певні позначки в ТО на екрані, наприклад, позначаючи червоним кольором на екрані монітора блоки ТО, які є пропущеними або спотвореними у ТП.

Для виведення загальної оцінки зручно користуватися заздалегідь підготовленою таблицею, зразок якої поданий далі. Кожен параметр спочатку оцінюється у відсотках, порівняно з ідеальним. Наприклад, якби наша студентка зберегла у ТП усю головну інформацію ТО, то в ТО на екрані комп'ютера взагалі не було б червоного кольору. Однак таке трапляється дуже рідко. У нашому випадку студентці вдалося зберегти лише 63% суттєвої інформації ТО. Це значення, що отримане шляхом ділення кількості блоків суттєвої інформації на загальну кількість її блоків у ТО, проставляється у відповідну графу таблиці (див. далі). Потім необхідно визначити такий же відсоток мовної правильності студента та ступінь плавності його мовлення. Останні визначаються за принципом загального враження. Наприклад, якщо викладач оцінює відповідний параметр як відмінний, то виставляє у потрібну графу значення від 90 і вище; якщо це оцінка “добре”, що тяжіє до “відмінно” – то від 80 до 89, а якщо “добре”, що тяжіє до “задовільно” – від 70 до 79. Так само “задовільно”, що тяжіє до “добре” оцінюється від 60 до 69, а “задовільно”, що тяжіє до “незадовільно” – від 50 до 59.

Приміром ступінь збереження головного змісту ТО могла бути оціненою у 63%, мовна правильність – у 80%, а зовнішнє враження – у 70%. Перемноживши ці значення на відповідні коефіцієнти в останній колонці, одержуємо значення в 67,1 балів, яке знаходиться в межах оцінки “задовільно” або “D” за шкалою, що застосовується у Болонській системі.

Параметри контролю	Ступінь реалізації (%)	Кількість балів
Збереження головного змісту	63	X 0,70 = 44,1
Мовна правильність	80	X 0,20 = 16
Зовнішнє враження	70	X 0,10 = 7
Усього балів		67,1

Регулярне застосування запропонованої методики оцінювання УП майбутніх філологів сприяє підвищенню його точності, оскільки у викладачів, внаслідок прослуховування значної кількості перекладів, виробляються інваріанти такого оцінювання, завдяки чому підвищується і його швидкість.

Робота з розробки та перевірки способів оцінювання рівня фахової компетенції майбутніх перекладачів знаходиться на початковій стадії, а отже навряд чи можна вважати згадану проблему вирішеною й, відповідно, *перспектива* подальших досліджень вбачається у пошуку шляхів удосконалення згаданого контролю.

Література

1. Найда Ю.К. К науке переводить. Принципы соответствий / Ю. К. Найда // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 114-137.
2. Agrifoglio M. Sight Translation and Interpreting / M. Agrifoglio // Interpreting. – 2004. – Volume 6. – Issue 1. – pp. 43–67.
3. Brady M. Case Studies in Sight Translation / M. Brady // Aspects of English: Miscellaneous Papers for English Teachers and Specialists. – Udine: Campanotto, 1989. – pp. 141–243.
4. Ersozlu E. Training of Interpreters: Some Suggestions on Sight Translation Teaching / E.Ersozlu // The Translation Journal. – 2005. – Volume 9. – Number 4. – Режим доступу:
<http://accurapid.com/journal/34sighttrans.htm>.

5. House J. Contrastive Discourse Analysis and Misunderstanding: The Case of German and English / J. House // M. Hellinger and U. Ammon (eds) Contrastive Sociolinguistics. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1996. – pp. 345-361.
6. House J. Quality of Translation // Routledge Encyclopedia of Translation Studies / J. House. – London: Routledge, 2001. – pp. 197-200.
7. Koller, W. The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies / W. Koller // Target. – 1995. – vol.1. – N2. – pp. 191-222.
8. Toury, G. Translation, Literary Translation and Pseudotranslation / G. Toury // Comparative Criticism. 1984. – N 6. – pp. 73-85.
9. Vermeer H. J. Skopos and Commission in Translational Action / H. J. Vermeer // The Translation Studies Reader. – New York, Routledge, 2000. – pp. 221-232.